

УДК 314.4:616.31-008.1(477-37)

Л.А. Чепелевська, В.Г. Слабкий

ТЕНДЕНЦІЇ СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ВІД ХВОРОБ ОРГАНІВ ТРАВЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України», м. Київ, Україна

Мета – виявити особливості та динаміку смертності населення від хвороб органів травлення в Україні та її регіонах.

Методи: демографічної, медичної та математичної статистики, системного підходу.

Результати. Виявлено тенденції смертності населення України від хвороб органів травлення. Відмічено поступове, незначне зниження її в цілому серед усього населення України при його зростанні серед сільського населення, сільських чоловіків і сільських жінок. У Сумській, Херсонській, Харківській та Чернігівській областях зафіксовано зростання цього показника до 40%. Серед працездатного населення рівень смертності від хвороб органів травлення був найвищим у Донецькій, Миколаївській, Дніпропетровській областях.

Висновки. Виявлено негативні тенденції смертності населення України від хвороб органів травлення. Групи підвищеного ризику – сільське населення, сільські чоловіки та сільські жінки, особливо в Сумській, Херсонській і Миколаївській областях.

Ключові слова: смертність, хвороби органів травлення, стать, вік, тип поселення, регіон.

Вступ

В Україні ще дуже мало застосовуються міжнародні стандарти та підходи до поліпшення харчування населення. Про це свідчить значний рівень смертності населення від хвороб органів травлення та вихід цієї причини смерті в структурі смертності на більш високе рейтингове місце.

За прогнозами експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, у XXI ст. патологія органів травлення займе одне з провідних місць у структурі захворюваності населення нарівні із серцево-судинною патологією [5]. В Україні гастроентерологічна патологія протягом тривалого часу посідає третє місце в структурі загальної захворюваності, п'яте – серед госпіталізованих, восьме – серед причин тимчасової непрацездатності, сьоме – в структурі первинного виходу на інвалідність [3]. Факторами ризику виникнення цих захворювань є низька якість харчування, його незбалансованість, незадовільна організація харчування вдома і на роботі, самолікування, пізні звертання по кваліфіковану медичну допомогу тощо.

Поширеність хвороб органів травлення серед населення України невинно підвищується і за період 2002–2011 рр. її рівень зріс на 22,8%. Найвищі темпи зростання (майже у 2 рази) характерні для хвороб підшлункової залози, жовчнокам'яної хвороби та хронічного гепатиту [1, 2, 4].

Смертність від хвороб органів травлення посідає четверте місце у структурі смертності населення (після хвороб системи кровообігу, новоутворень і нещасних випадків). У структурі смертності від хвороб органів травлення переважають цироз печінки, панкреатит,

ускладнений перебіг виразки шлунка і дванадцятипалої кишки.

З одного боку, рівні смертності від хвороб органів травлення відображають загальнодержавні тенденції, а з іншого – мають регіональні особливості. При вирішенні регіональних проблем необхідно орієнтуватися на характер відтворення і втрати здоров'я населення як важливі критерії економічного і соціального благополуччя суспільства.

Особливість смертності населення від хвороб органів травлення протягом другої декади XXI ст. полягає в тому, що це єдина причина, від якої смертність має виразну тенденцію до зростання.

Мета роботи – виявити особливості та динаміку смертності населення від хвороб органів травлення в Україні та її регіонах.

Матеріали та методи

Дослідження проведено на підставі даних Державної служби статистики України про смертність населення від хвороб органів травлення за статтю, віком, типом поселення, за регіонами у динаміці за 2010–2015 рр. У роботі використано методи демографічної, медичної та математичної статистики, системного підходу. Розраховано абсолютні числа померлих, коефіцієнти смертності (на 100 тис. населення).

Результати дослідження та їх обговорення

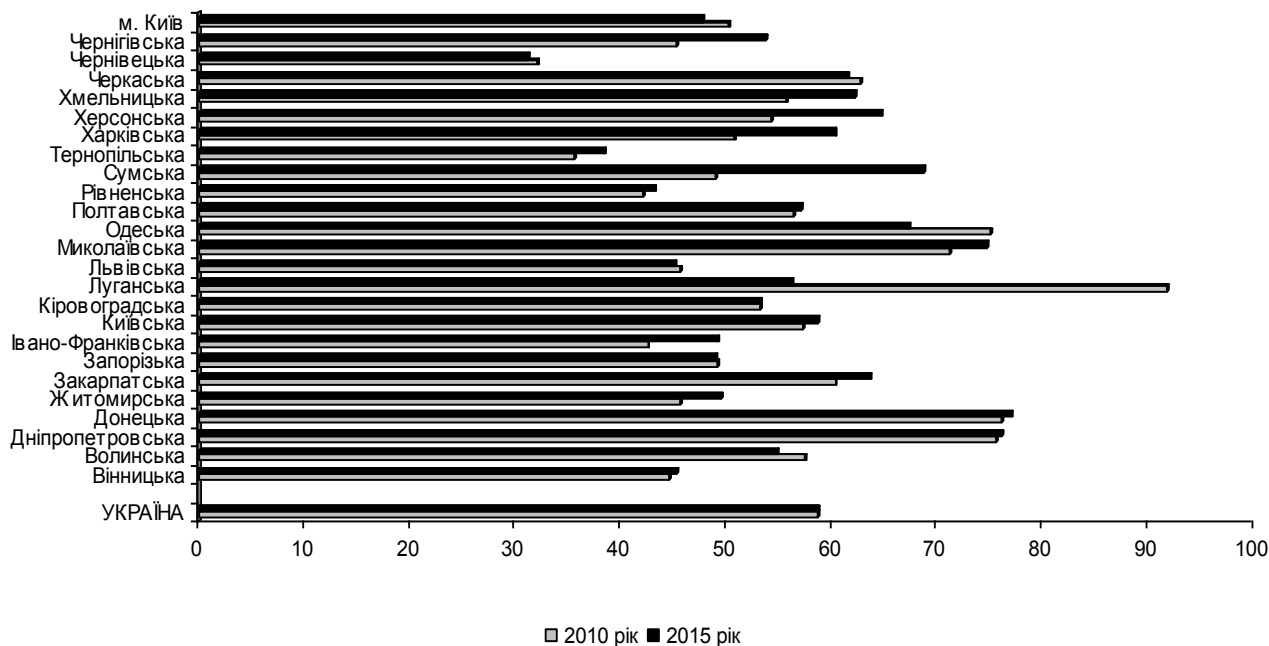
З початку 2000-х років рівень смертності від хвороб органів травлення набув тенденції до зростання, який у 2008 р. досягнув майже 2 разів. У наступні роки

він поволі знижувався, але все ще не досягнув рівня початку 2000-х років.

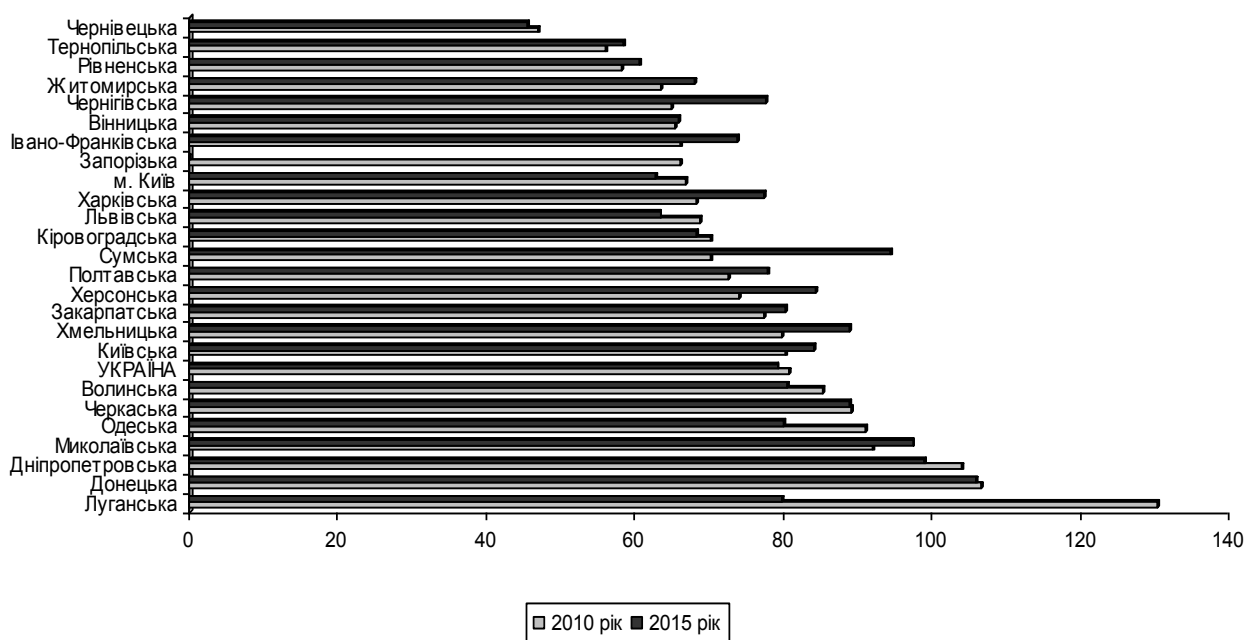
За п'ять (2010–2015) років смертність населення України від хвороб органів травлення зменшилась на 4,9% і становила 55,8 випадку смерті на 100 тис. населення. Серед чоловіків у цілому та міських чоловіків цей коефіцієнт знизився на 2,9 і 5,6% відповідно, однак серед сільського населення та сільських жінок він збільшився на 9,3 і 12,8% відповідно.

По регіонах ситуація зі смертністю була більш виразною: у Сумській області вона зросла на 40,4%, у Херсонській – на 19,2%, у Харківській – на 18,9% (рис. 1).

Серед чоловіків максимальне зростання смертності від хвороб органів травлення спостерігалось в Сумській (на 34,3%), Чернігівській (на 19,8%) та Херсонській (на 13,8%) областях (рис. 2).

Рис. 1. Смертність населення від хвороб органів травлення в областях України, на 100 тис. населення, 2010 і 2015 рр.

Рис. 2. Рейтинг областей України за коефіцієнтами смертності чоловіків від хвороб органів травлення, на 100 тис. населення, 2010 і 2015 рр.

Серед жінок максимальне зростання рівня смертності від хвороб органів травлення відмічалось в Сумській (на 51,3%), Херсонській (на 27,8%) та Харківській (на 27,5%) областях (рис. 3).

Серед міського населення найвищий рівень зростання смертності від хвороб органів травлення

реєструвався в Сумській (на 35,7%), Херсонській (на 26,1%) та Харківській (на 20,1%) областях (рис. 4).

Серед сільського населення значне зростання рівня смертності визначалося в Сумській (50,4%), Чернігівській (43,9%) та Івано-Франківській (22,0%) областях (рис. 5).

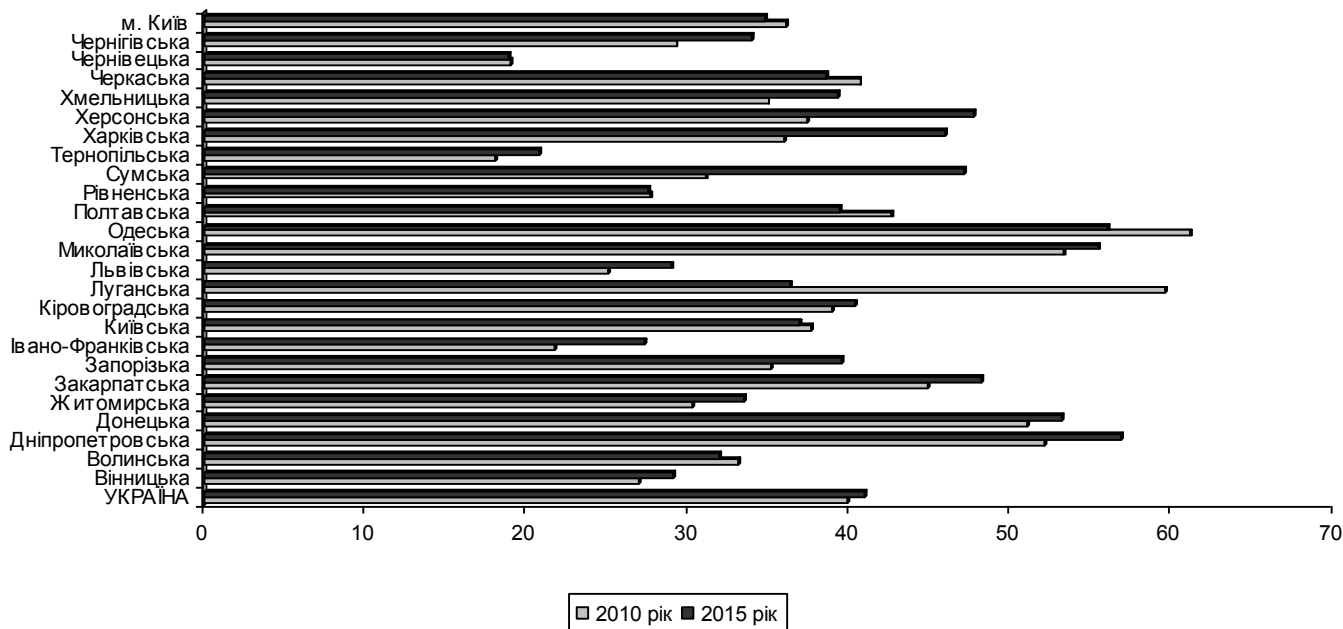

Рис. 3. Смертність жінок від хвороб органів травлення в областях України, на 100 тис. населення, 2010 і 2015 рр.

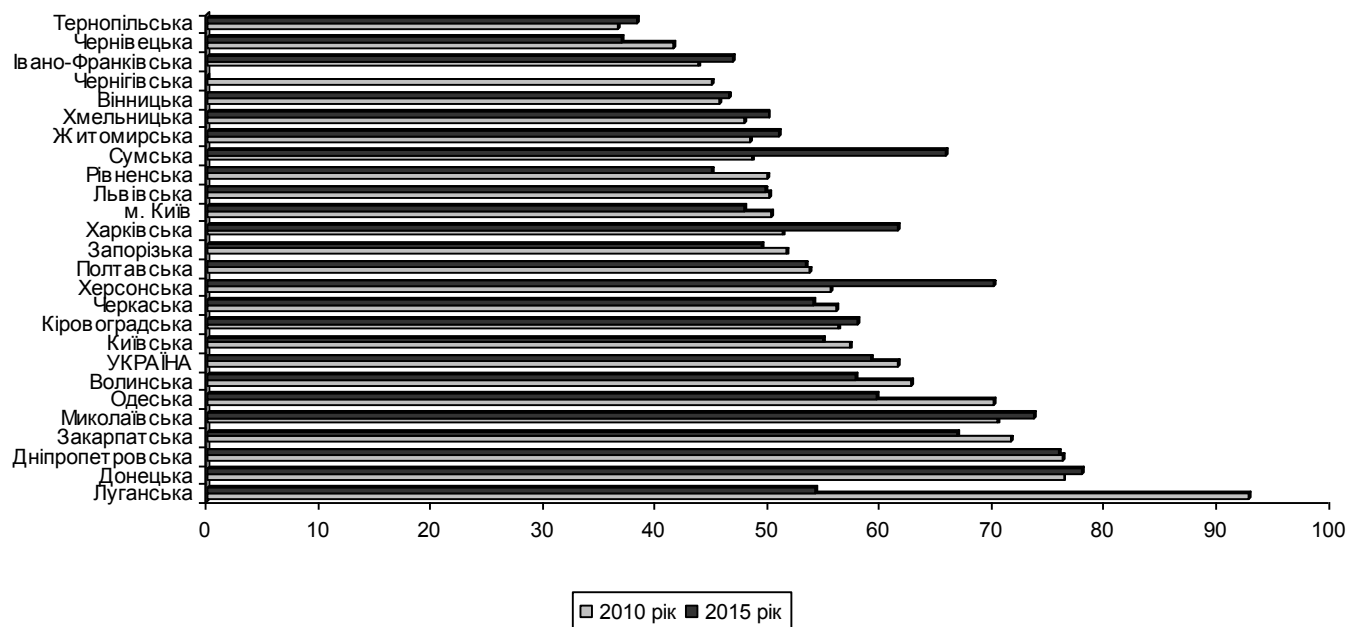
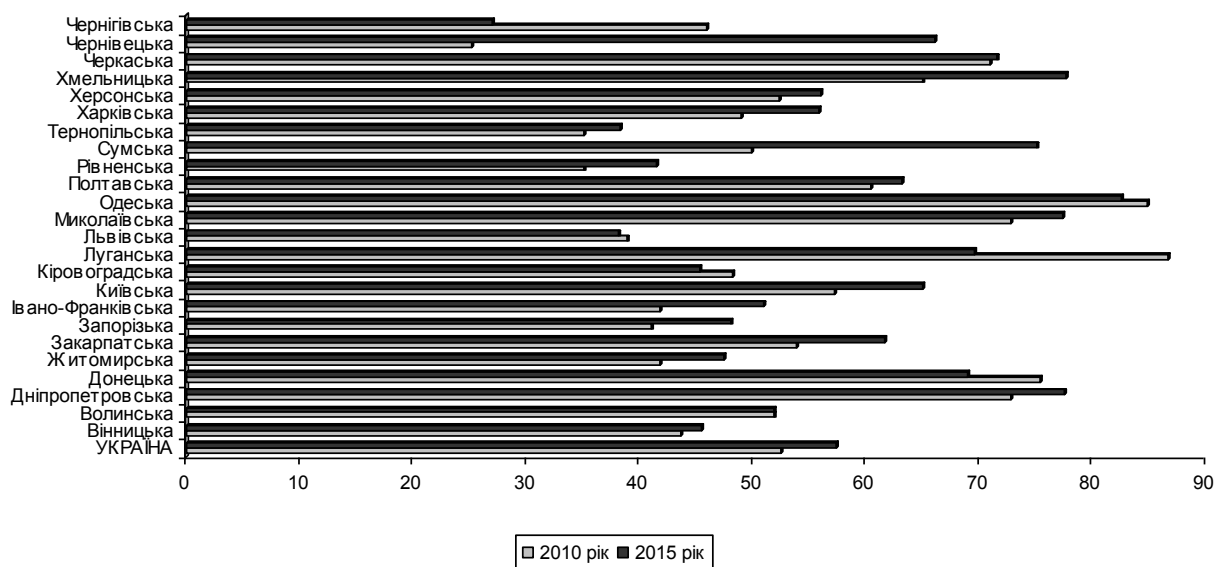

Рис. 4. Рейтинг областей України за коефіцієнтами смертності міського населення від хвороб органів травлення, на 100 тис. населення, за 2010 і 2015 рр.

Рис. 5. *Смертність сільського населення від хвороб органів травлення в областях України, на 100 тис. населення, 2010 і 2015 рр.*

Смертність населення працездатного віку від хвороб органів травлення по Україні становила 91% від смертності усього населення, як у 2010 р., так і у 2015 р., серед чоловіків цей процент підвищився до 98%, серед жінок він знизився до 63%.

Рівень смертності працездатного населення від хвороб органів травлення був найвищим у таких регіонах: у Донецькій (74,2 випадку смерті на 100 тис. населення працездатного віку), Миколаївській (68,4 на 100 тис. населення), Херсонській (65,2 на 100 тис. населення), Київській (64,8 на 100 тис. населення) та Закарпатській (61,0 на 100 тис. населення) областях при 53,3 на 100 тис. населення по Україні.

Серед чоловіків рівень смертності по Україні становив 77,8 на 100 тис. населення, а в Донецькій – досягав 108,6 на 100 тис. населення, Дніпропетровській – 99,1 на 100 тис. населення, Київській – 95,8 на 100 тис. населення, Миколаївській – 94,4 на 100 тис. населення, Херсонській – 89,8 на 100 тис. населення областях.

Смертність жінок працездатного віку була в 3 рази меншою за чоловічу і становила 26,8 на 100 тис. населення по Україні. Цей коефіцієнт досягнув найвищого рівня в Одеській (40,5 на 100 тис. населення), Дніпропетровській (39,9 на 100 тис. населення), Херсонській (38,5 на 100 тис. населення), Закарпатській (37,6 на 100 тис. населення) та Донецькій (37,5 на 100 тис. населення) областях.

Висновки

За п'ять (2010–2015) років смертність населення України від хвороб органів травлення зменшилась на 4,9% і становила 55,8 випадку смерті на 100 тис.

населення. Цей коефіцієнт зменшився серед окремих контингентів населення – чоловіків, міського населення, міських чоловіків, міських жінок, але збільшився – серед жінок, сільського населення, сільських чоловіків, сільських жінок.

По регіонах зміни в смертності були більш виразними. У ряді регіонів (у Сумській, Херсонській, Харківській, Чернігівській та Івано-Франківській областях) рівень смертності від хвороб органів травлення зріс на 40,4–15,5%. Серед чоловіків у цих областях він збільшився на 34,3–11,4%, серед жінок – на 51–16%.

Смертність населення працездатного віку від хвороб органів травлення по Україні становила 91% від смертності усього населення, серед чоловіків цей відсоток досягав 98%, серед жінок знизився до 63%, серед сільського населення складав 99%, серед сільських жінок – 74%, серед сільських чоловіків – 104%.

Рівень смертності працездатного населення від хвороб органів травлення був найвищим у Донецькій, Миколаївській та Херсонській областях, серед чоловіків він був найвищим у Донецькій, Дніпропетровській та Київській областях. Смертність жінок працездатного віку в 3 рази була меншою за чоловічу, найвищого рівня вона досягла в Одеській, Дніпропетровській та Херсонській областях.

Перспективи подальших досліджень

У подальшому потребують дослідження питання фінансового, кадрового та ресурсного забезпечення системи охорони здоров'я, особливо у виявлених проблемних за рівнем смертності від хвороб органів травлення регіонах.

Література

1. Ковальчук А. Ю. Характеристика соціально-демографічної ситуації та соціально значущих захворювань в Україні / А. Ю. Ковальчук // Український медичний часопис. – 2014. – № 1(99). – С. 29–33.
2. Романюк Л. М. Основні закономірності та тенденції поширеності ХОТ / Л. М. Романюк, Н. С. Федчишин, С. Є. Шостак // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2013. – № 1 (55). – С. 49–52.
3. Філіпов О. Ю. Хвороби органів травлення в Україні: якість медичної допомоги населенню / О. Ю. Філіпов // «Новости медицины и фармации» Гастроэнтерология (239) 2008 (тематический номер).
4. Шевчук П. Є. Сучасні зрушення у регіональній диференціації смертності та тривалості життя в Україні / П. Є. Шевчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8719/03-Shevchuk.pdf?sequence=1>. – Назва з екрана.
5. Шушпанов А. М. Соціально-економічні детермінанти здоров'я населення через призму соціального маркетингу / А. М. Шушпанов, А. М. Колот // Соціально-трудові відносини: теорія та практика: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», Ін-т соціально-трудових відносин ; гол. редкол. А. М. Колот. – Київ : КНЕУ, 2014. – № 2 (8). – С. 325–331.

Дата надходження рукопису до редакції: 11.11.2016 р.

**Тенденции смертности населения Украины
от болезней органов пищеварения:
региональные особенности**

Л.А. Чепелевская, В.Г. Слабкий

ГУ «Украинский институт стратегических исследований
Министерства здравоохранения Украины»,
г. Киев, Украина

Цель – выявить особенности и динамику смертности населения от болезней органов пищеварения в Украине и ее регионах.

Методы: демографической, медицинской и математической статистики, системного подхода. Рассчитаны абсолютные числа умерших, коэффициенты смертности (на 100 тыс. население).

Результаты. Выявлены тенденции смертности населения Украины от болезней органов пищеварения. Отмечено постепенное, незначительное снижение ее в целом среди всего населения Украины при ее росте среди сельского населения, сельских мужчин и сельских женщин. В Сумской, Херсонской, Харьковской и Черниговской областях зафиксирован рост этого показателя до 40%. Среди трудоспособного населения уровень смертности от болезней органов пищеварения был наивысшим в Донецкой, Николаевской, Днепропетровской областях.

Выводы. Выявлены негативные тенденции смертности населения Украины от болезней органов пищеварения повышенного риска – сельское население, сельские мужчины и сельские женщины, особенно в Сумской, Херсонской и Николаевской областях.

Ключевые слова: смертность, болезни органов пищеварения, пол, возраст, тип поселения, регион.

**Trends in mortality from digestive diseases
in Ukraine: regional statistic features**

L.A. Chepelevska, V.G. Slabkiy

PE “Ukrainian Institute of Strategic Researches
MHC of Ukraine”, Kyiv, Ukraine

Purpose – to identify the characteristics and dynamics of mortality from diseases of the digestive system in Ukraine and its regions.

Methods. Demographic, medical and mathematical statistics, system approach.

Results. The tendency of mortality Ukraine from digestive diseases are found. It is gradual slight decreasing in its overall population, throughout Ukraine, with the its growing of rural population, rural men and rural women. In Sumy, Kherson, Kharkiv and Chernihiv regions there was an increasing this indicator to 40%.

Among the working-age population deaths from digestive diseases were highest in the Donetsk, Mykolaiv, Dnipropetrovsk.

Conclusions. Negative tendencies in Ukraine’s mortality from diseases of the digestive system are marked. Risk populations – rural populations, rural men and rural women especially in Sumy, Kherson and Mykolaiv regions.

Key words: mortality, disease of the digestive system, sex, age, type of settlement, region.

Відомості про авторів

Чепелевська Людмила Андріївна – д.мед.н., проф., завідувач відділу медико-демографічних досліджень ДУ «Український інститут стратегічних досліджень Міністерства охорони здоров'я України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Слабкий Василь Геннадійович – молодший науковий співробітник ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.